

terra (eorum) sanguine. Septimo (1) omnia aedificia ruent. Matth. 4. v. 2. *videlicet haec omnia? Amen dico vobis non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruat. Ezech. 38. v. 20. subvertentur montes, et cadent sepes et omnis murus in terram corruet.* Octavo die (2) belabunt petrae ad invicem et collidentur. Isai. 30. v. 30. *allidet in turbine et in lapide grandinis.* Sap. 17. v. 18. *sonus validus praecipitatarum petrarum . . . deficientes faciebat illos prae timore.* Habac. 2. v. 4. *lapis de pariete clamabit.* Nono die (3) fiet generalis terraemotus. Isai. 29. v. 6. *visitabitur in tonitruo a Domino et in commotione terrae.* Isai. 24. v. 18. *concutientur fundamenta terrae.* Eccli. 43. v. 18. *vox tonitruum ejus verberavit terram.* Matth. 24. v. 7. Erunt terraemotus magni per loca. Decimo die (4) aequabitur terra, et omnes montes, et colles in

(1) Art. cit. Septimo die omnia sidera errantia et fixa ex se spargent igneas comas sicut cometae.

(2) Art. cit. Octavo die erit magnus terrae motus ut omnia animalia prosternentur.

(3) Art. cit. Nono die omnes plantae sanguineum debuntorem.

(4) Art. cit. Decimo die omnes lapides parvi et magni dividuntur in quatuor partes unaquaque aliam collidente.

multitudine multo haec supra illos nunciat de nonnemo

planitiem convertentur. Isai. 40. v. 4. *omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa et aspera in vias planas.* Psalm. 96. v. 5. *montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Undecimo (1) exhibunt homines de cavernis, et ibunt velut amentes, et non poterit alter alteri respondere prae timore. Isai. 24. v. 20. *agitatione agitabitur terra sicut ebrius, idest homines habitantes in terra.* Isai. 59. v. 10. *vix palpavimus quasi caeci parietem . . . Impegimus in meridie quasi in tenebris.* Psalm. 106. v. 17. *turbati sunt et commoti sunt sicut ebrius.* Duodecimo (2) cadent omnes stellae de coelo. Dicuntur autem cadere, eo quod obscurabuntur. Matth. 24 (3). Stellae cadent de coelo; sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et terribilis. Amos. 8. v. 9. *In die illa dicit Dominus (Deus): Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis.* Ezech. 32. v. 8. *Omnia*

(1) Art. cit. Undecimo die omnes colles et montes, et aedificia in pulverem redigentur.

(2) Art. cit. Duodecimo die omnia animalia venient ad campos de sylvis, et montibus rugientia, et nihil gustantia.

(3) Ad sensum citantur evangelica verba cum prophetiis quibusdam expressionibus.

luminaria coeli moerere faciam, et dabo tenebras super terram. Decimotertio die exurgent omnia ossa mortuorum, et congregabuntur ad ora sepulchrorum: Ezech. 37. v. 8. ecce ego aperiam tumulos vestros, et educam vos de sepulchris vestris; ibidem parum superius: haec dicit Dominus (Deus) ossibus his: ecce ego intromittam in vos spiritum et vivetis, et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes et superextendam in vobis cutem. Et postea sequitur: et vidi et ecce commotio et accesserunt ossa ad ossa unumquodque ad juncturam suam: et ecce super ea nervi et carnes ascenderunt, et extenta est in eis cutis desuper. Illi etiam, qui mortui sunt in mari educentur. Unde Apoc. 20. v. 13. mare dedit mortuos, idest corpora mortuorum. Decimoquarto die (1) morientur omnes vivi, ut simul cum mortuis resurgant. 1. Thes. 4. v. 14. Non praeveniemus eos qui dormierunt. Sed propter hoc verbum non aperte habetur, quod omnes debent mori, sed magis in immortalitatem mutandi, ut dicit glossa August.

(1) Art. cit. Decimoquarto die omnes homines de habitaculis recedent non intelligentes neque loquentes neque discor-

Sed amplius alibi dicit: 1. Cor. 15. v. 15. Omnes quidem resurgemus. Et secundum quod dicit Augustinus super illud 1. Thess. 4. Nos qui vivimus, qui residui sumus etc. Si nulli codices habent omnes dormiemus; et idem dicit ibidem resurrectio autem ubi mors non praecessit nulla est (1). Quintodecimo die (2) ardebit terra usque ad inferni novissima, devorabitque terram cum germine suo, et montium fundamenta comburet. Psalm. 96. v. 3. ignis ante ipsum praecedet. Isai. ultim. v. 15. Dominus in igne veniet. Haec autem signa quae sunt XV. utrum fiant per ordinem sicut posui, an quod omnino non fiant, non assero, sed sicut inveni, ita recito (3).

(1) Aliquantulum confusa est periodus. Sensus ergo est sicut ipse S. Thomas ait: quod licet circa hanc quaestionem varie loquantur Sancti, tamen securior est haec et communior opinio, quod omnes morientur, et a morte resurgent. V. Suppl. 3. p. q. 80. a. 1. et seqq.

(2) Art. cit. Decimoquinto die omnes morientur et resurgent cum mortuis longe ante defunctis. Sed haec signa parum verisimilitudinis habere concludit S. Thomas in eodem articulo.

(3) Verbum recito videtur significare quod S. Thomas haec voce diceret, vel praedicaret. Confirmatque, quod diximus in disquisitione critica. Vide in proemio.

Circa statum ergo purgationis, quae fiet per ignem quod est quintum decimum signum, (dicendum est) primo quis erit ille ignis, qui purgabit mundum; 2. quam virtutem habebit; 3. quantum ascendet; 4. quid fiet de eo; ut sic cognoscamus quae sit ejus essentia, quae virtus, quis ascensus, et quis finis. Circa istius ignis essentiam sunt quatuor opiniones. (1). Nam quidam dixerunt, quod erit ignis elementaris; quod videtur, quia sicut prima purgatio facta est per aquam, seu elementum aquae, sic et secunda purgatio fiet per elementum ignis. Glossa super illo verbo psalm. 17. v. 9. *ignis in conspectu* (2) *ejus exardescet*, iste ignis materialis erit, quo facies hujus mundi comburetur. Alii dicunt, quod sit ignis spiritualis a Deo ad hoc spiritualiter reservatus, et nescitur ubi sit. Unde Augustinus: Quis sit iste ignis, aut in qua parte mundi sit, neminem scire arbitror, nisi cui Deus revelaverit. Hoc etiam videtur ex Beda, qui dicit elementa quatuor, quibus hic mundus constat, ignis maximus ille

(1) In suppl. 3. p. q. 74 a. 3. circa illius ignis naturam ponit tres tantum opiniones, quae in istis quatuor continentur.

(2) Vulg. a facie.

ardebit. Ergo est aliud corpus ab elementis. Alii dicunt quod sit ignis purgationis, quia habebit vim purgativam ad venialia et mortalia facta purganda per contritionem. Glossa super illud verbum *ignis ante ipsum praecedet*, ignis in quem mittendi sunt mali non ante eum, sed post eum erit; iste non praebet, qui est poena malorum et salus honorum. Quarti dicunt quod sit congregatio omnium ignium mundanorum, sicut prima purgatio facta est per inundationem omnium aquarum. Augustinus de Civit. Dei (1): tunc figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione praeteribit (2), sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvium (3). Circa virtutem istius ignis nota similiter quatuor, nam quaedam purgabit, quaedam comburet, quaedam innovabit, quaedam non laedet. Prima tria sumuntur secundum tria, quae sunt in igne, scilicet lux, flamma, et carbo (4). Igneum

(1) L. 20. Eandem auctoritatem citat S. Th. ad sensum in eodem articulo.

(2) Peribit ibid.

(3) In citato articulo post expensas opiniones concludit. Unde simpliciter concedendum est, quod ignis ille erit ejusdem speciei cum isto (elementari)

(4) 1. p. q. 67. 2. ad 2. et per totam questionem quae circa lucem vertitur. Vide etiam de Anima 2. Lect. 14. in.

luminosum pertinet quantum ad bonos purificandos; igneum terrestre, quod est in carbone pertinet ad malos comburendos; igneum flammeum pertinet ad elementa innovanda. Vel aliter: lux ignis erit ad illuminandos bonos, et perfectos, qui tunc erunt; flamma ad purgandum peccata infirmorum, qui secum habebunt cremabilia. Carbo erit ad innovandum elementa, et fumus ad torquendum reprobos. Sic ergo primo purgabit bonos, qui tunc vivi invenientur. Augustinus; cum futura erit resurrectio mortuorum quosdam vivos repertos invenio quoties de verbis Apostoli volui cogitare. Similiter rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera. Hoc etiam dicitur in Glossa super illo verbo 1. Cor. 3. v. 13. *Dies Domini declarabit*: ignis qui in iudicio praecedet purgabit quosdam salvandos (1). Item secundo comburet malos, sive damnandos. Glossa super illo verbo Isai. ult. v. 15. *Dominus in igne veniet*, in igne, qui aeternus erit malis, quos involvet, et quo purgabitur quidquid in bonis est purgandum. Gregorius: sub uno eodemque igne aurum rutilat, et palea fumat.

(1) Glossa ord. ex Orig. et Ambros. *ignis extremi iudicii tandiu durabit quousque purgati sint qui salvandi erunt.*

Tertio innovabit elementa 2. Petr. ult. 12. *Coeli calore solventur* (1). Gos. Qui consumpti per ignem meliorem, et pulchriorem speciem reasument (2). August. Conflagratione mundana elementorum corporalium qualitates quae in nostris corporibus corruptibilibus congerebantur, ardendo penitus interibunt. Sybilla (3): *exuret terras ignis pentumque polumque*. Quarto perfectos non laedet. Prov. 6. v. 28. *Quis ambulabit super ignem, et non comburentur plantae ejus* (4)? Ceteri sancti et viri perfecti. Isai. 43. v. 2. *Cum ambulaveris* (5) *super aquas tecum ero*. August. Neque ignem illum pertimescant immortales, quia sicut virorum tria corpora corruptibilia in camino ardenti illaesa permanserunt,

(1) Vulg. *Per quem Coeli ardentis solventur etc.*

(2) Vid. Gloss. Ord. Constat pro certo, quia consumpti per ignem, mox abeunte igne, gratiorem resument speciem.

(3) Atia plurima sybillina caecina lege in appendice articuli 3. q. 75. Supl. 3. p. Patavii 1698.

(4) Ad sensum; nam Vulg. *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo . . . aut ambulare super prunas; ut non comburantur plantae ejus?*

(5) Vulg. *Cum transieris per aquas etc.* Qui textus debet compleri per sequentia verba *cum ambulaveris in igne non combureris etc.* Quae verba clarius quaestionis sensum declarant confirmatque

sic et ipsi illaesi permanebunt. De quibus dicitur, Dan. 3, quod ambulabant in medio flammae, laudantes Deum, sed angelus Domini descendit, et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos ignis omnino, neque contristavit, neque quidquam molestiae intulit (1). Hic nota triplicem purgationem mundi: prima fuit corporalis, quae facta est per aquam in diluvio, et haec potest dici lavatio, Eccli. 40. v. 10; propter impios factus est cataclysmus: secunda fuit spiritualis quae facta est per Sanguinem in Passione, Hebr. 1. v. 3, *purgationem peccatorum faciens*: tertia erit corporalis et spiritualis, quae fiet per ignem in iudicio. Item in prima aqua a terra ascendit ad aerem contra naturam aquae; in secunda

(1) Eandem opinionem iisdem adductis auctoritatibus probat 4. sent. d. 47. circa medium; et in suppl. 3. p. q. 7. 74. a. 8. ubi ait: *mali enim per actionem ignis cruciabuntur, boni vero in quibus nihil purgandum inveniet omnino nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino ignis Dan. 3. Quamvis eorum corpora non servabuntur integra sicut puerorum servata sunt*: et in sequenti articulo 9. ejusdem questionis ex allata auctoritate glossae de illo igne qui malos puniet et bonos purgabit, ait in fine art. ex Basil. *quod calidum ustivum, et quantum ad id quod in igne grossum reperietur, descendet ad inferos ad poenam damnatorum; quod vero est ibi subtile et lucidum remanebit superius ad gloriam electorum.*

Corpus Christi crucifixum est in aere, et Sanguis defluxit in terram. Item in tertia ignis contra naturam descendet ad terram, et ardebit usque ad inferni novissima.

Circa ascensum istius ignis notantur similiter quatuor: primo quomodo ascendet; nam potius deberet dici descendere, quam ascendere, cum ignis sit super omnia elementa (1). Respondeo; dicendum est, quod non descendet motu naturali, sed jussu Dei, sicut aqua diluvii ascendit super altitudines montium non quidem natura sua, sed jussu Dei. Job. 37. in maribus. Secundo quantum ascendet determinat Beda dicens, quod aqua quodammodo diluvii de locis terrestribus transcendendo perdidit: hic ignis extremi iudicii ejusdem mensurae spatio percrescens occupando disperdet. Item super illo verbo 2. Petr. 3. *elementa calore solventur* dicit glossa: tantum ascendet ignis illius incendii, quantum ascendit aqua diluvii (2). Tertio utrum ascendet ad coelum empyreum, et paradisum

(1) Ita habet sup. 3. p. q. 74. ar. 2. ubi ait: *sphaera ignis est remota a nostra habitatione* etc.

(2) Idem probat S. Thomas sup. 3. p. q. 74 a 3. afferendo eandem auctoritatem.

terrestrem; quod videtur, quia in empyreo commissum est peccatum primi angeli, et in paradiso terrestri primi hominis. Respondeo; dicendum est, quod infectio elementorum nihil aliud est quam poenalitas, quam Deus indidit elementis propter peccata nostra (1), ut possit nos punire in loco poenitentiae hic. Nam paradisi terrestri et coelum empyreum non erant loca poenitentiae, ideo non indidit Deus ejus qualitates nocivas. Et ideo purgatio quae fiet per ignem illum non ascendet ad ipsum (2). Per peccatum enim in paradiso factum infecta sunt elementa inferiora, non ipsum paradisi infectum. Quarto ntrum ascendet usque ad coelum sydereum, quod videtur per illud Isai. 51. v. 6. *Coeli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum alteretur. Ex quo videtur, quod*

(1) Nam mundus idest elementa purgabuntur ab omni corruptione et infectione causata ex peccatis hominum. 4. d. 47. q. 2. a. 1. q. 1.

(2) Id etiam demonstrat in loc. cit. et sup. 3. p. q. 74. ar. 6. ad 4. *quamvis peccatum primi hominis in terrestri paradiso sit commissum, non tamen locus ille est locus peccantium, sicut nec coelum empyreum; ex utroque enim loco homo, et diabolus statim post peccatum sunt ejecti; unde locus ille purgatione non indiget.*

ille ignis ascendet usque ad coelum ipsum sydereum. Hoc autem solvitur ex verbis Bedae, qui ait: Coelum in quantum sydereum illo igne quamvis maximo non est tangendum; sed coelum aereum igne marcescet; sydereum autem manebit illaesum (1). Circa finem istius ignis, quidnam scilicet fiet de eo, notandum est, quod ponit Basilius super illo verbo psalm 28. v. 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis, ut electis luceat, et reprobos urat. Quod quadrupliciter potest: primo sic quod dividatur ignis secundum usum, non secundum substantiam; ut usus lucis sit in regione bonorum, usus caloris sit in regione damnatorum. Secundo potest dici, quod duplex est caliditas, vel luciditas, scilicet potentialis et accidentalis. Ergo dividetur sive purgabitur, sed potentialis remanebit, quia potentialiter est lux in igne, qui est in regione malorum, et potentialis est calor in luce, quae est in*

(1) Idem argumentum sibi objicit in artic. 4. quest. cit. cui respondet ad 2. non coelos superiores purgandos esse, sed inferiores scilicet aereos, qui etiam purgati sunt per aquam diluvii. Quia ut ait in corpore ejusdem articuli: *coelestia corpora nec per ignem, nec per alicujus creaturae actionem purgabuntur, sed ipsa eorum quietatio sola voluntate divina accidens eis, loco purgationis erit.*

regione vivorum et bonorum. Tertio potest dici, quod in virtute Dei suspendentur actus istarum qualitatum, ut in coelo supeadatur caliditas ab igne, sicut factum est in camino ignis trium puerorum Dan. 3. In inferno suspendatur *luciditas* (1) ab igne. Quarto potest dici, quod ignis carebit non solum suis qualitibus, sed etiam radicibus qualitatum suarum (2), secundum illud, quod dicitur super illo verbo 2. Petr. 3. *Elementa calore solventur*, ubi dicit glossa Bedae, quod ignis ille maximus duo elementa ex toto absumet, (3) scilicet aquam (et terram, vel aërem) secundum illud, Apoc. ultimo *et mare jam non est.* (4).

(1) In codice *Caliditas*; sed error amanuensis est; nam debet dici *Luciditas*, siquidem in inferno sempiternus orror inhabitat, licet immensae flammae exardescant. Hoc patet ex antecedentibus. Ita habet etiam 1. p. q. 66. 4. 5. ubi ait, ignem non lucere in inferno.

(2) Hanc opinionem inferius mitigat, et explicat suam, nimiram juxta ea, quae scribit suppl. 3. p. q. 74. a. 4. et 6.

(3) Auctoritas manca est ex praecipitatione utique amanuensis; nam eandem auctoritatem citat suppl. 3. p. q. 74. a. 5. in primo argumento; docet ergo, *duo vero in meliorem restituet formam.* Vide in responsione ad 1.

(4) V. gloss. ord.

Positis superius praeambulis ad iudicium, sequitur de concomitantibus iudicium; propter quod notatur, quod concomitantia iudicium sive statum iudicii, sic ordinantur. Primo enim praecedet citatio; secundo post citationem citatorum resurrectio; tertio post resurrectionem sequitur resuscitatorum congregatio; quarto post congregationem sequitur iudicis congregantis disceptatio. Circa primum ergo scilicet citationem, quam Dominus faciet in die iudicii, notantur tria, primo numerus citationis, secundo tempus citationis, tertio modus. Circa primum notandum est, quod citatio erit trina: prima per Eliam, et Henoc, qui erunt praecones proximi iudicii, de quibus Apoc. XI. *dabo duobus testibus meis etc.* quod erit ante mortem Antichristi, de quo satis dictum est supra (1). Secunda citatio fiet per praedicatores, qui praedicabunt evangelium post mortem Antichristi, et isti erunt magis propinqui ad iudicium. Marc. 13. v. 10. *Oportet primum praedicari evangelium* (2); tertia citatio fiet per angelos. Matth. 24. v. 31. *Mittet angelos suos cum tuba et voce*

(1) V. primum opusculum de Antichristo. Ex quo patet, hos tractatus esse unius auctoris, ac inter se connexos.

(2) Integer textus sic est. *Et in omnes gentes primum oportet praedicari Evangelium.*

magna, et congregabunt omnes electos ejus a quatuor ventis coeli, a summis coelorum usque ad terminos eorum. Circa tempus citationis nota tres differentias. Nam Augustinus dicit super illo verbo *media nocte clamor factus est*, quod non pro hora temporis accipiendum est, sed quia tunc veniet cum non speratur. Cassiodorus autem dicit quod potest non incongrue intelligi mediae noctis tempore venturus Dominus, quia hoc tempore primogenita Aegypti percussa sunt, cum sponsus venturus speratur. Apostolus autem, et aliae plures scripturae ponunt eum venturum in die. 1. Cor. 3. v. 13. *dies enim Domini declarabit*; quod non pro qualitate temporis, sed quia cogitationes et consilia singulorum patebunt, sicut ait Augustinus (1). Tertio notandum est de modo citationis; circa quod nota differentias; plures enim ponuntur formae citationis. Apostolus enim 1. Thess. 4. v. 15. ponit, quod *citatio erit per vocem archangeli, unde dicit: ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de coelo; et mortui qui in Christo sunt resurgent primi.* Hieronymus ponit, quod

(1) Probabiliter resurrectio erit in crepusculo, sole existente in oriente, et luna in occidente, sicut fuerunt creati. V. 4. d. 43. a. 3. q. 4.

erit per illa verba *surgite mortui, et venite ad judicium.* In Matth. 25. v. 6. ponit Dominus hanc formam (1): *ecce sponsus venit, exite obviam ei.* Videtur enim quod haec erit vox angelorum ad homines congregandos. Augustinus autem dicit, quod tubae nomine aliquod evidens et praeclarum signum intelligitur, quod vox archangeli, et tuba Dei ab Apostolo nominatur, et in evangelio vox filii Dei, et clamor appellatur. Post citationem sequitur resurrectio. Circa quam notanda sunt quatuor: primo causa resurrectionis mortuorum, secundo errores qui sunt circa resurrectionem, tertio probatio resurrectionis per rationes, et auctoritates scripturarum, quarto miraculum resurrectionis. Circa causam (2) resurrectionis nota tria verba Apostoli, scilicet in jussu, et voce archangeli, et in tuba Dei; tria namque erunt in resurrectione, scilicet collectio pulverum, reformatio membrorum, et unio, sive unio animae ad corpus. Causa primi notatur per hoc,

(1) Clarius si praemittantur verba antecedentia: *media nocte clamor factus est, ecce etc.*

(2) Ibi agit de causa instrumentali, seu ministeriali; nam de causa efficiente, principali, et exemplari inferius loquitur.